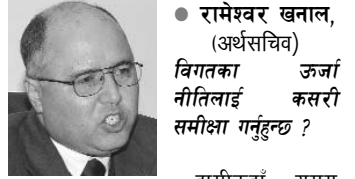

लोडसेडिड : नीति होइन कार्यान्वयन जिम्मेवार

विद्युत प्रसारणमा जारी लोडसेडिडको विकराल अवस्था अझ केही वर्ष कायम रहने निश्चित छ । यस्तो अवस्था आउनुमा मुलुकका धेरै निकाय र पक्ष जिम्मेवार छन् । विगतका नीति र व्यवहारको समीक्षा गर्दै आगामी दिनमा तिनका कमी-कमजोरी केलाएर नयाँ व्यवस्थापन नगरेसम्म लोडसेडिड जीवनशैलीको अभिन्न अंग बनिरहनेछ । यस्तो नहुन के गर्नुपर्छ ? विगतमा के-कस्ता त्रुटिहरु भए ? यी विषयमा केन्द्रित रहेर 'कान्तिपुर राउन्डटेबल'मा सम्बन्धित क्षेत्रका विज्ञहरूसँग गरिएको कुराकानीको सारसंक्षेप ।

● रामेश्वर खनाल, (अध्यक्ष) **जहाँ विगतका उर्जा नीतिलाई कसरी समीक्षा गर्नुपर्छ ?**

हामीकहाँ समय उर्जा नीतिको हिसावले हेरिएको छैन । उर्जा भन्नेबित्तिकै जलविद्युतमात्र हो भन्ने बुझाइ छ । सबैभन्दा पहिला सरकारले मात्र उर्जा उत्पादन गर्ने जुन अवधारणा लिएर विद्युत केन्द्र खडा भयो, जुन पछि विद्युत प्राधिकरण बन्यो, त्यहाँबाट समीक्षा सुरु भएको छ । १०४८ सालअघि केही सीमित व्यक्तिले जलविद्युतमा लगानी गरेका थिए । त्यसबेला प्राधिकरणको लगानी क्षमता किन हास भयो भन्ने एउटा भ्रम उर्जाको बजारमा छ । मूल्य कम गर्ने कि लागत ? भन्ने विकल्पमा हाम्रा नीति-निर्माता, समुदाय, गैस, नागरिक समाज सबैको धारणा छ- मूल्य कम गर्ने । मूल्य कम गर्दा लागत कम हुँदैन । हामीकहाँ विजुलीको मूल्य कम छ, तर उपभोक्ताको हातमा पुग्न लागत भने बढिरहेको छ- इन्भेन्टर, डिजेल प्रयोग गर्नाले । हामीले मूल्यलाई दबाएर राख्दा उपभोक्ताको हातमा लागत कम हुँदैन ।

सकेसम्म प्राधिकरणले विजुलीको युनिट लागत नबढाउनु, त्यसले जनातालाई राहत पुग्छ भन्ने सोचाइ छ । त्यसले राहत पुग्दैन । बरु प्राधिकरणको लगानी गर्ने क्षमता व्यापक रूपमा हास भएको छ । यतिबेलाको अवस्था हेर्ने हो भने प्राधिकरणले दानदातव्य पायो भनेमात्र नयाँ आयोजनामा लगानी गर्नसक्ने अवस्था छ । नभए 'स्पेसल पर्सन भेडकन्ट्रोल' खडा गरेरमात्र बजारबाट ऋण लिनु सक्छ । त्यही सन्दर्भमा माथिल्लो तामाकोशीमा लगानी गरेको हो । प्राधिकरण स्वयम्ले गन्यो भने विश्वसनीयता कम हुनसक्छ र त्यही भएर अलग कम्पनी खडा गरिएको हो । चिलिमैको पनि हालत यही हो ।

महसुल पुनर्विचार गर्न पनि जरुरी छ । महसुल नबढाएकै कारण निजी क्षेत्रले पनि लगानी अवरुध पाइरहेको छैन । यसमा सधार नगरीकन निजी क्षेत्र आउन सक्दैन । निजी क्षेत्रले घाटामा लगानी गर भन्न पनि भिदैन । उपभोक्ता बिन्दुमा 'ट्रान्जिफर्मिजन्' गर्ने र त्यही हिसावले निजी क्षेत्रले बेच्ने दर (पीपीए) पनि अलि आकर्षक गराइदियो भने निजी क्षेत्र सहज रूपमा आउन सक्छ ।

विगतमा नीति ठीक हुँदाहुँदै आयोजना नआउनुमा सबै दोषी छैन । अरुण- तेस्रो समयमा कार्यान्वयन हुन नसक्नु त्यसपछाडिका आश्वासक विश्वबैंकले त्यसो गर्न राख्यो, सतर्कता कारण भविष्यमा हामीलाई यस्तो कमी परेको भन्ने गणित नलाइयो र त्यही कारण अरुण गयो । त्यसको मार हामी भोगिरहेका छौं । कर्णाली चिसापानी त्यही बेला आइरिएको भए किस्सा कहाँ पुगिसक्यो ?

अहिलेको खास समस्या के हो ?
विगतमा जुन गतिमा विदेशी लगानी आउनुभयो, त्यो आउन सकेको छैन । ०४८ सालमा इन्ट्र यति चर्कियो, रामीण क्षेत्रमा लगानी गर्नसक्ने अवस्था रहेन । अर्को पाटो, स्थानीय समुदाय र विभिन्न गैसको भीड छ । समुदायको आकांक्षालाई अत्यन्त उर्लंदो भेलका रूपमा गैससले उत्साहका छन् । त्यसको सिकार निजी तथा सरकारी क्षेत्र पनि भएका छन् । चिलिमैले पनि भोगेको छ । कुनै आयोजना बनायो भने समुदायका सारा आकांक्षा पूरा गर्ने माध्यम त्यो आयोजना बन्न पुग्छ । समुदायको सारा आकांक्षा पूरा गर्ने हो भने कसैले पनि लगानी गर्न सक्दैन ।

यस्ता गडबडीका खेलाडीहरू को हुन् ?
आयोजना समयमा कार्यान्वयनमा पुगेर त्रुटिने, कार्यान्वयन भइसकेपछि अर्बि र लागत लमिने जस्ता दीर्घरोग सबै नेपालका लोक प्राविधिक कारण भएका हुन् । अदृश्य शक्तिका रूपमा रहेका एन्ट्रहरू विदेशी ठेकेदार, विदेशी आपूर्तिकर्ता र सरकार वा प्राधिकरणको बीचमा काम गर्छन् । उनीहरूको स्वार्थ कतिपयसम्म मात्र । आयोजना सम्पन्न हुनु, नेपालले लाभ प्राप्त गर्नुमा उनीहरूको स्वार्थ गाभिएकै छैन । आयोजना निर्माण गर्ने अर्बि लमिदै गयो भने उनीहरूको कर्मिसन बढ्दै जान्छ, स्पष्ट छ । सकेसम्म उनीहरूको प्रयास के हुन्छ भने आयोजनाको लागत र अर्बि बढाउने, त्यो बढ्दा कर्मिसन पनि बढ्छ । कालीगण्डकी त्यसैको सिकार भएको छ । मध्यमस्योङ्दीको लागत पनि ऐतिहासिक रूपमा बढ्न गयो ।

नीतिगत समस्यालाई छ कि छैन ?
उदारवादी नीति आएपछि निजी क्षेत्रले लाइसेन्स लियो । तर निर्माणका लागि होइन, कारोबारका लागिमात्र । लाइसेन्स लिएकामध्ये केही 'जेनुइन' सुर् गरे । अधिकांशले गतिलो विक्रेतालाई बेच्नुवा भनेर बसे । लाइसेन्स लिएपछि सुरु गर्नुपर्ने धर्म थियो । ०४७ देखि ०५३ सम्म काम गर्न गाह्रो भएकै होला । तर त्यो अवधिमा केही वर्गले मात्र गर्नसकेका छन् ।

नीतिगत हिसावले पुँजी बजारमा कुनै अर्थो छैन, लगानी गर्न । न सरदेखि हजार मेगावाटसम्म एकै वर्षभित्र लगानी आवश्यक पर्ने पुँजी जुट्न सक्छ । तर अति राष्ट्रियतावाद जलशक्तिको क्षेत्रमा गासिनुभएन । नेपालमा उत्पादन गरेर भारतमा बिक्री गर्ने भन्थे भने राष्ट्रवादको कुरा आइहाल्छ । विजुलीको बजार अहिले माछा, तरकारीको जस्तो बजार भइसकेको छ- 'स्पट मार्केट' । कुन बजारमा बेच्ने भन्ने प्रश्न होइन, बजार आफैले उत्पादन खोज्छ ।

अब के गर्नुपर्छ ?
सकस्य उर्जा नीति आवश्यक छ । तर त्यो गर्नबित्तिकै परिणाम आउँदैन । उर्जाको बहुसम्भावना छ । बृहत् तहमा जलविद्युत नै हो । तत्कालका लागि सम्भावित

भारतबाट आयात गर्नुवाहेक अरु विकल्प छैन । भारतसँग अविम्व प्रसारण लाइन निर्माण गर्नुपर्छ । हामी आफैले उत्पादन गर्न सम्भावना नै छैन । दुई वर्षपछि सुरु हुने क्रममा रहेका, सुरु भएका सरकारी र निजी क्षेत्रका आयोजनामा कुनै हिलाइ गर्नुभएन । नेपालका निजी क्षेत्रले स्थापना गरेका विद्युतगृहबाट एक्सस इन्जनीको वातां गरेर नयाँ मूल्य तय गरेर किन्नुपर्छ । अहिलेको पीपीए दर र विद्युत महसुलमा पुनरावलोकन गर्नुपर्छ । आकर्षक र लगानी गर्न सक्नेगरी पीपीए गर्नुपर्छ । सुरु भएका आयोजनामा बाधा, चाहे नागरिक समाजको माग पूर्ति गर्न होस्, त्यो हटाउनुपर्छ । विदेशी लगानीलाई सहर्ष स्वीकार गर्नुपर्छ, त्यसको बजारमा अल्किनुहुन्न । उत्पादन

मूल्य प्रणाली एउटै छ । कम मूल्य नीति सही हुने हो भने निजी क्षेत्रलाई पनि जलाशययुक्त मूल्यको कारणमा त्याउन सकिन्छ । मूल्य नीतिका कारणले अहिले निजी क्षेत्र आकर्षित भइरहेका छैनन् । तर उपयुक्त मूल्य दिने हो भने आउँछन् । त्यसै जलाशय र अरु आयोजना गर्ने भन्यो कि पहिले एनजीओको जुलुस निस्कन्छ । विकासको विषयमा एनजीओले विरोध गर्नुपर्छ । विकासको भने 'कोड अफ कन्स्ट्रक्ट' लागू गर्नुपर्छ । नेपालको विकासको विरोध गर्नका लागि एनजीओले कहाँबाट पैसा पाउँछन् ? यो प्रश्न ठूलो छ । यसको उत्तर खोज्नुपर्छ । यसको उत्तर खोज्यो भने हामीले विकासका धेरै समस्याका समाधान गर्न सक्छौं ।

कति होला ? आजको आवश्यकता ५०० मेगावाटको हो । अर्को पाँच वर्षमा हिउँदमा २५ सय मेगावाटका लागि अहिले नै सुरु गर्नुपर्छ, अनिमात्र पाँच वर्षपछि लोडसेडिड जान्छ । १५, २० अर्ब रुपैयाँ (डलरको रूपमा) भारतलाई तिरेर हामीले ७ रुपैयाँ २५ मा विजुली किनेर देश चलाउनुपर्ने अवस्था छ । त्यो पनि एउटा आर्थिक लोडसेडिड हो । के हामी २० अर्बको विजुली प्रत्येक साल भारतबाट किन्न सक्छौं त ? यो सम्भव छैन । **जलविद्युतमा लगानीका लागि पैसा छ त ?** जलविद्युतमा लगानीको समस्या छैन । यो व्यापारिक तवरले आकर्षक क्षेत्र हो, यसमा राज्यले केही हेर्नुपर्छ । खासि नीति

कान्तिपुर राउन्डटेबल

कति होला ? आजको आवश्यकता ५०० मेगावाटको हो । अर्को पाँच वर्षमा हिउँदमा २५ सय मेगावाटका लागि अहिले नै सुरु गर्नुपर्छ, अनिमात्र पाँच वर्षपछि लोडसेडिड जान्छ । १५, २० अर्ब रुपैयाँ (डलरको रूपमा) भारतलाई तिरेर हामीले ७ रुपैयाँ २५ मा विजुली किनेर देश चलाउनुपर्ने अवस्था छ । त्यो पनि एउटा आर्थिक लोडसेडिड हो । के हामी २० अर्बको विजुली प्रत्येक साल भारतबाट किन्न सक्छौं त ? यो सम्भव छैन । **जलविद्युतमा लगानीका लागि पैसा छ त ?** जलविद्युतमा लगानीको समस्या छैन । यो व्यापारिक तवरले आकर्षक क्षेत्र हो, यसमा राज्यले केही हेर्नुपर्छ । खासि नीति

कति होला ? आजको आवश्यकता ५०० मेगावाटको हो । अर्को पाँच वर्षमा हिउँदमा २५ सय मेगावाटका लागि अहिले नै सुरु गर्नुपर्छ, अनिमात्र पाँच वर्षपछि लोडसेडिड जान्छ । १५, २० अर्ब रुपैयाँ (डलरको रूपमा) भारतलाई तिरेर हामीले ७ रुपैयाँ २५ मा विजुली किनेर देश चलाउनुपर्ने अवस्था छ । त्यो पनि एउटा आर्थिक लोडसेडिड हो । के हामी २० अर्बको विजुली प्रत्येक साल भारतबाट किन्न सक्छौं त ? यो सम्भव छैन । **जलविद्युतमा लगानीका लागि पैसा छ त ?** जलविद्युतमा लगानीको समस्या छैन । यो व्यापारिक तवरले आकर्षक क्षेत्र हो, यसमा राज्यले केही हेर्नुपर्छ । खासि नीति

किन भइरहेको छ लोडसेडिड ?

तीन वर्षदेखि सुरु भएको लोडसेडिड आगामी पाँच वर्षसम्म कायम रहने तथ्य सरकारले स ' व ' ज ' न ' क ' गरिसकेको छ । दैनिक १६ घण्टा लोडसेडिडले साधारण गृहस्थीदेखि टुलुटुला कलकारखाना, उद्योग, प्रतिष्ठानसम्म प्रभावित छन् । उद्योग वाणिज्य महासंघका अनुसार, लोडसेडिडकै कारण मुलुकको अर्थतन्त्रमा वार्षिक ६५ अर्ब रुपैयाँले घाटा परिरहेको छ । यसरी लोडसेडिडले मुलुकको अर्थतन्त्रदेखि सामान्य जीवनशैलीलाई समेत तहसहस पारिरेको छ । कतिपयले माओवादीको सरकारमा पनि लोडसेडिड ? भन्नेको सुन्ने गरिन्छ । लोडसेडिडको अवस्था किन र कसरी आयो ? लोडसेडिडको समय घटबढ किन भइरहन्छ ? जस्ता प्रश्न आम जनमानसमा पनि अनुत्तरित छ ।

मुलुकमा पहिलोपटक जलविद्युत आयोजना निर्माण भएको सय वर्ष पुग्दैछ । १९६८ सालमा फर्पिङ (५०० किलोवाट) को जलविद्युत यात्रा सुरु भएर एक शताब्दीको अर्बिधमा हामीले ६१९ मेगावाटमात्र निर्माण गर्नसकेका छौं । चीन, भारत, अमेरिकाजस्ता ठूला अर्थतन्त्र भएका मुलुकमा जलविद्युतभन्दा कोइला, प्राकृतिक ग्यासजस्ता तापीय उर्जाको प्रमुख छ । हामीकहाँ कुल जडित क्षमतामध्ये ५६० मेगावाटजति जलविद्युत छ । आर्थिक तथा प्राविधिक हिसावले नेपालमा ४३ हजार मेगावाट जलविद्युत उत्पादन गर्न सकिने जल तथा शक्ति आयोगको बहुचर्चित दस्तावेज 'राष्ट्रिय जल योजना'मा उल्लेख छ । यति धेरै सम्भावना भएर पनि समयमै गरिबिधमा निर्माण हुन नसक्नु लोडसेडिडमात्र होइन, मुलुकको आर्थिक विकास हुन नसकेको तथ्य कसैबाट लुकेको छैन ।

हालसम्म जलविद्युत उत्पादन, प्रसारण र वितरणमा केही हदसम्म विद्युत प्राधिकरणको एकाधिकार छ । कुल जडित क्षमतामा १५० मेगावाटमात्र निजी क्षेत्रले आपूर्ति गरिरहेका छन् । निजीकरण गरिएको बृटल पावर कर्पोरेसन (बीपीसी) बाहेक अन्य निजी क्षेत्रले विजुली वितरण गरेको छैन । त्यसर्थ प्राधिकरणले मुलुकको सम्पूर्ण विद्युत प्रणाली सञ्चालन गरिरहेको अवस्था छ ।

उत्पादन गर्न निजी र सरकारी दुवै क्षेत्र असफल भएको अवस्था छ । दसौँ योजनामा सरकारले १०० र निजी क्षेत्रले २५५ मेगावाट विजुली उत्पादन गर्ने लक्ष्य थियो । चिलिमै (२० मेगावाट) लाई पनि निजी क्षेत्र मान्ने हो भने ३९ मेगावाट पनि उत्पादन भएन । सरकारको उपलब्धि शून्य रहयो । यतिबेलादेखि सरकारीको अत्यधिक माग ८०८ मेगावाट छ । त्यसमध्ये प्राधिकरणले अनेक गरेर ३२६ मेगावाटमात्र उपलब्ध गराउनसकेको छ । ५ सय मेगावाट विजुली अगुा छ । विधानकै समयमा ५०५ मेगावाट माग छ भने भारतबाट आयात, तापीय र प्राधिकरण तथा निजी क्षेत्रका नदीप्रवाही प्रणालीसमेत गरेर २६० मेगावाटमात्र आपूर्ति भइरहेको छ । केही वर्षअघि राति र दिउसोको समयलाई विजुली खपत नहुने समस्याका रूपमा लिइन्थ्यो । त्यतिबेला विजुली 'जोगडा' हुन्थ्यो । त्यसको ठीक विपरित दिउसो र रातिसमेत लोडसेडिड प्रणाली सञ्चालन गरिरहेको अवस्था छ ।

भने ४८० मेगावाट छ । जबकि सबै उपाय गर्दा पनि २६० मेगावाटभन्दा बढी आपूर्ति हुनसकेको छैन । आगामी दिनमा उच्चतम माग ९०० मेगावाटको हाराहारीमा पुग्नेछ । कहिलेकाहीँ प्राधिकरणको 'कुनै विशेष अवस्था'मा उपल्लो निकायबाट सोसफोस लगाउंदा पनि नियमित विद्युत आपूर्ति पनि हुन्छ । जस्तो कि गत महिनामा माओवादी केन्द्रीय समितिको बैठक भएको ठाउँ भक्तपुरको खरिपाटीमा १५ दिनसम्म लोडसेडिड भएन । प्रधानमन्त्री कार्यालयमार्फत बैठक चलिरहेको ठाउँमा लोडसेडिड गगन' भन्ने आदेश आएको थियो । त्यसअन्सार प्राधिकरणले राजनीतिक दबाव घेन नसकेर विजुली आपूर्ति नियमित गर्‍यो ।

हाल विद्युत आपूर्ति	
नदीप्रवाही विद्युतगृह	२३०
कुलेखानी	४६
आयात	३०
थर्मल	२०
जम्मा आपूर्ति	३२६

पाँच वर्षको विद्युतको माग	
वर्ष	मेगावाट
२००९/१०	७८६
२०१०/११	९६७
२०११/१२	१०५६
२०१२/१३	१०५६
२०१३/१४	१२७१

विजुलीको माग घेने प्रमुख आयोजना कुलेखानीको जलाशय हो । यो जलाशयमा रहने पानीले देशकै विजुली प्रसारण तथा वितरणको भाग्य फेसला गछ । कुलेखानी जलाशय केन्द्रिय सभितिको बैठक ९२ मेगावाट विजुली उत्पादन हुन्छ । यो वर्ष कुलेखानीको पानी यसरी घट्टेको छ कि क्षमताअनुसार उत्पादन गर्दा एक महिना पनि पुग्दैन । केही दिनसम्म दिनको ९ लाख युनिट उत्पादन गरिरहेको कुलेखानीलाई अब १ लाख ८० हजार युनिटमा फारिएको छ ।

गतवर्ष यही समयमा कुलेखानीबाट दैनिक ५ लाख युनिट विजुली उत्पादन गर्दै आएको बखत । कुलेखानीको जलाशय टन भएका विद्युत वर्षभरि पहिलोबाट मात्र करिब २३ करोड युनिट विजुली उत्पादन हुन्छ । गतवर्ष कुलेखानीमा १५३० मिटरसम्मको तहमा पानी भरिएको थियो । यसले गर्दा क्षमताअनुसार उत्पादन भएको थियो । जलाशयको सहज विपरित दिउसो र रातिसमेत लोडसेडिड प्रणाली सञ्चालन गरिरहेको अवस्था छ । दिनकै माग हेर्ने हो

चाहियो, अहिलेकोले पुग्दैन । जस्तो २०० मेगावाटका आयोजना रेभिटासले नै बन सक्छ, वर्षीन । बजार मूल्यले निर्धारण गर्नुपर्ने । लगानी जहाँबाट पनि आउन सक्छ । हामीकहाँ जुन बजार मूल्य छ, त्यसलाई महँगो भनियो । यो महँगो कतिनले हुन्छ भने ५० प्रतिशत आय विजुलीमा खर्च भएको भए महँगो हुन्थ्यो । बाधान, शिक्षा, स्वास्थ्यपछि बल्ल विजुलीको लागत आउँछ । सस्तो दिने हो भने उर्जा संकट कहिल्यै समाधान हुँदैन । किनभने राज्य नै धनी हुनुपर्ने । राज्यको आवश्यकता अन्य क्षेत्रमा छ । निजी क्षेत्रलाई वैदेशिक लगानी अधिकतम आउने वातावरण बनाउनुपर्छ । **लगानी मैत्री नीति छ कि छैन ?** आयाकर र भ्याट छुटमा केही फरकमा धारणा छ । अन्तरिक कच्चा मालको आपूर्ति नै हरेौन, चीनमा प्रतिबोरा सिमेन्ट १ सय ६० रुपैयाँ छ । हामीकहाँ अर्बौं गुना बढी । छड दोब्बर । हामी तुलना गछौं,

कारण करिब ७ करोड युनिटमात्र उत्पादन गर्नसक्ने अवस्थामा पुग्यो । कुलेखानी पहिलो र दोस्रो गरी मुलुकको एकीकृत उर्जा प्रणालीमा १० प्रतिशतभन्दा धेरै योगदान छ । यो वर्ष पनि कम परेका कारण यिनको क्षमता यति सांघुरियो, जसले गर्दा लोडसेडिडको अर्बिध नै बढायो । उता भारतबाट आउने प्रमुख नाका पुर्वको १३२ केभी क्षमताका टावर कोशीको बाहीले ढालेपछि त्यताबाट आयात भइरहेको ६० मेगावाट गत भवैदेखि ठप छ । यो विजुली अवरुद्ध हुनेबित्तिकै त्यसको सिधा दबाव कुलेखानीमाथि पर्न गयो र जलाशयको पानी चाँडै रितिन पुग्यो । भारतको विजुली नआउँदा प्रणालीमा १४ लाख युनिट विजुली बाहिरिएको प्राधिकरणले जनाएको छ । उर्जाका हिसावले यतिबेला १ करोड १६ लाख युनिट माग छ । आपूर्ति भने ६२ लाख युनिटमात्र छ । लोडसेडिडले विकराल रूप धारण गरेपछि सरकारले विकल्पका रूपमा अर्घ साँके सरकल प्लान्टको चर्चा सेलाएको छ । प्राधिकरणको स्वामित्वमै रहेका सभल प्लान्टले क्षमताअनुसार उत्पादन गर्न भने सकिरहेको छैन । विराटनगरस्थित दुइवी मल्टिफ्युचलको क्षमता ३९ मेगावाट भए पनि हाल करिब १५ मेगावाटमात्र उत्पादन गरिरहेको छ । त्यसै हेर्दाउठको १४ मेगावाटको प्लान्ट पनि क्षमताको आधेभन्दा कममा सञ्चालित छ । यस्ता प्लान्टहरू सञ्चालनमा महँगो हुने भएको भन्दै प्राधिकरणले विकल्पको मर्मतसम्भारमा खर्च गर्न थालेको छैन ।

अबको लोडसेडिडबाट मुक्त पाउन मुलुकको माथिल्लो तामाकोशी (३०९ मेगावाट) सहितका माथिल्लो त्रिशुली ३ ए, राहुवाट, चर्मलिया, कुलेखानी- तेस्रो लगायत निजी क्षेत्रबाट अर्बिधित रूपमा निर्माण भए पनि सम्भव देखिँदैन । किनभने यी सबै आयोजनाहरू उदी नै नदीप्रवाही हुन् । यिनको पनि जडित क्षमताअनुसार विजुली उत्पादन गर्न भएकाले हिउँदयामामा बढ्दै जाने उर्जा मागलाई अन्त नसक्ने देखिएको छ । गत भदौमा कोशीले भक्त्तको टावर आगामी फागुन पहिलो साताभित्र निर्माण भएमा त्यसबाट भारतीय विजुली त्याउन सकिन्छ । भारतबाट विजुली आयात गरेर ६० मेगावाट प्रणालीमा जोडिएमा मात्र अहिलेको लोडसेडिड १२ घण्टामा सीमित हुने प्राधिकरणले जनाएको छ ।

तर त्यसलाई बढाउनुभएन । सरोकार समिति बन्छ, अर्को समिति बन्छ । फेरि अर्को मागछ । राज्यले एउटा नीति बनाउनुपर्छ । बरु कुल लागतको ३ प्रतिशत रकम आयोजना निर्माण हुने गाउँमा मानिवार्थ लगानी गर्ने नीति ल्याउनुपर्ने । **समाधानका उपाय के छन् ?** सरकारमा एउटा निकाय चाहियो, जसले यी धेरै बाधाहरू हटाउन सकोस् । २००३ मा योजना बनाउँदा ५ हजार मेगावाट बनाउने थियो । हामी फल खाँयो, अनुगमनमा । पीपीए गर्न भन्यो ९९ दिनमा तर टाँसेर कति ? आजसम्म १० मेगावाटको पनि पीपीए भएको छैन । यसरी कहिल्यै आगामिमाथि निर्माण भएमा त्यसबाट भारतीय विजुली त्याउन सकिन्छ । भारतबाट विजुली आयात गरेर ६० मेगावाट प्रणालीमा जोडिएमा मात्र अहिलेको लोडसेडिड १२ घण्टामा सीमित हुने प्राधिकरणले जनाएको छ ।

तर त्यसलाई बढाउनुभएन । सरोकार समिति बन्छ, अर्को समिति बन्छ । फेरि अर्को मागछ । राज्यले एउटा नीति बनाउनुपर्छ । बरु कुल लागतको ३ प्रतिशत रकम आयोजना निर्माण हुने गाउँमा मानिवार्थ लगानी गर्ने नीति ल्याउनुपर्ने । **समाधानका उपाय के छन् ?** सरकारमा एउटा निकाय चाहियो, जसले यी धेरै बाधाहरू हटाउन सकोस् । २००३ मा योजना बनाउँदा ५ हजार मेगावाट बनाउने थियो । हामी फल खाँयो, अनुगमनमा । पीपीए गर्न भन्यो ९९ दिनमा तर टाँसेर कति ? आजसम्म १० मेगावाटको पनि पीपीए भएको छैन । यसरी कहिल्यै आगामिमाथि निर्माण भएमा त्यसबाट भारतीय विजुली त्याउन सकिन्छ । भारतबाट विजुली आयात गरेर ६० मेगावाट प्रणालीमा जोडिएमा मात्र अहिलेको लोडसेडिड १२ घण्टामा सीमित हुने प्राधिकरणले जनाएको छ ।

तर त्यसलाई बढाउनुभएन । सरोकार समिति बन्छ, अर्को समिति बन्छ । फेरि अर्को मागछ । राज्यले एउटा नीति बनाउनुपर्छ । बरु कुल लागतको ३ प्रतिशत रकम आयोजना निर्माण हुने गाउँमा मानिवार्थ लगानी गर्ने नीति ल्याउनुपर्ने । **समाधानका उपाय के छन् ?** सरकारमा एउटा निकाय चाहियो, जसले यी धेरै बाधाहरू हटाउन सकोस् । २००३ मा योजना बनाउँदा ५ हजार मेगावाट बनाउने थियो । हामी फल खाँयो, अनुगमनमा । पीपीए गर्न भन्यो ९९ दिनमा तर टाँसेर कति ? आजसम्म १० मेगावाटको पनि पीपीए भएको छैन । यसरी कहिल्यै आगामिमाथि निर्माण भएमा त्यसबाट भारतीय विजुली त्याउन सकिन्छ । भारतबाट विजुली आयात गरेर ६० मेगावाट प्रणालीमा जोडिएमा मात्र अहिलेको लोडसेडिड १२ घण्टामा सीमित हुने प्राधिकरणले जनाएको छ ।

राख्नु, दोब्बर-तेब्बर लिनका लागि । नीति वैचिरहेका छौं । जहाँ निर्माण सामग्री सस्तो छ, उत्पादन सस्तो परिहाल्छ । आयाकर छुट किन चाहियो भने नेपालीको त्यो क्षमता बतिसकेको छैन, अनि लगानी प्रतिफल आउन १४ वर्षसम्म कुनैपछि । जलविद्युतमा ६-७ वर्षमा पैसा नखाउँदा लगानीकर्ता अनामिन्छ । छुट किन चाहियो भने छिटो नगद प्रवाह होस् भनेर । भ्याट हटाउनुपर्ने, लागत २ हजार डलर पर्छ । लागत कम गर्ने करहरू हटाउनुपर्छ । योभन्दा ठूलो समस्या जगको हो । सरकारले लिइदिने व्यवस्था हुनुपर्छ । जे मूल्यमा लिए हुन्छ, तर एउटा नीति हुनुपर्छ । **स्थानीय तहमा समस्या कति छन् ?** गाउँमा आकांक्षा आउनु स्वाभाविक हो ।

राख्नु, दोब्बर-तेब्बर लिनका लागि । नीति वैचिरहेका छौं । जहाँ निर्माण सामग्री सस्तो छ, उत्पादन सस्तो परिहाल्छ । आयाकर छुट किन चाहियो भने नेपालीको त्यो क्षमता बतिसकेको छैन, अनि लगानी प्रतिफल आउन १४ वर्षसम्म कुनैपछि । जलविद्युतमा ६-७ वर्षमा पैसा नखाउँदा लगानीकर्ता अनामिन्छ । छुट किन चाहियो भने छिटो नगद प्रवाह होस् भनेर । भ्याट हटाउनुपर्ने, लागत २ हजार डलर पर्छ । लागत कम गर्ने करहरू हटाउनुपर्छ । योभन्दा ठूलो समस्या जगको हो । सरकारले लिइदिने व्यवस्था हुनुपर्छ । जे मूल्यमा लिए हुन्छ, तर एउटा नीति हुनुपर्छ । **स्थानीय तहमा समस्या कति छन् ?** गाउँमा आकांक्षा आउनु स्वाभाविक हो ।

राख्नु, दोब्बर-तेब्बर लिनका लागि । नीति वैचिरहेका छौं । जहाँ निर्माण सामग्री सस्तो छ, उत्पादन सस्तो परिहाल्छ । आयाकर छुट किन चाहियो भने नेपालीको त्यो क्षमता बतिसकेको छैन, अनि लगानी प्रतिफल आउन १४ वर्षसम्म कुनैपछि । जलविद्युतमा ६-७ वर्षमा पैसा नखाउँदा लगानीकर्ता अनामिन्छ । छुट किन चाहियो भने छिटो नगद प्रवाह होस् भनेर । भ्याट हटाउनुपर्ने, लागत २ हजार डलर पर्छ । लागत कम गर्ने करहरू हटाउनुपर्छ । योभन्दा ठूलो समस्या जगको हो । सरकारले लिइदिने व्यवस्था हुनुपर्छ । जे मूल्यमा लिए हुन्छ, तर एउटा नीति हुनुपर्छ । **स्थानीय तहमा समस्या कति छन् ?** गाउँमा आकांक्षा आउनु स्वाभाविक हो ।

राख्नु, दोब्बर-तेब्बर लिनका लागि । नीति वैचिरहेका छौं । जहाँ निर्माण सामग्री सस्तो छ, उत्पादन सस्तो परिहाल्छ । आयाकर छुट किन चाहियो भने नेपालीको त्यो क्षमता बतिसकेको छैन, अनि लगानी प्रतिफल आउन १४ वर्षसम्म कुनैपछि । जलविद्युतमा ६-७ वर्षमा पैसा नखाउँदा लगानीकर्ता अनामिन्छ । छुट किन चाहियो भने छिटो नगद प्रवाह होस् भनेर । भ्याट हटाउनुपर्ने, लागत २ हजार डलर पर्छ । लागत कम गर्ने करहरू हटाउनुपर्छ । योभन्दा ठूलो समस्या जगको हो । सरकारले लिइदिने व्यवस्था हुनुपर्छ । जे मूल्यमा लिए हुन्छ, तर एउटा नीति हुनुपर्छ । **स्थानीय तहमा समस्या कति छन् ?** गाउँमा आकांक्षा आउनु स्वाभाविक हो ।

राख्नु, दोब्बर-तेब्बर लिनका लागि । नीति वैचिरहेका छौं । जहाँ निर्माण सामग्री सस्तो छ, उत्पादन सस्तो परिहाल्छ । आयाकर छुट किन चाहियो भने नेपालीको त्यो क्षमता बतिसकेको छैन, अनि लगानी प्रतिफल आउन १४ वर्षसम्म कुनैपछि । जलविद्युतमा ६-७ वर्षमा पैसा नखाउँदा लगानीकर्ता अनामिन्छ । छुट किन चाहियो भने छिटो नगद प्रवाह होस् भनेर । भ्याट हटाउनुपर्ने, लागत २ हजार डलर पर्छ । लागत कम गर्ने करहरू हटाउनुपर्छ । योभन्दा ठूलो समस्या जगको हो । सरकारले लिइदिने व्यवस्था हुनुपर्छ । जे मूल्यमा लिए हुन्छ, तर एउटा नीति हुनुपर्छ । **स्थानीय तहमा समस्या कति छन् ?** गाउँमा आकांक्षा आउनु स्वाभाविक हो ।

गर्न सक्दैन, कसै न कसैले लिएका छन् । कसले लिने, कसले बनाउने ? बनाउनकै लागि लिएको भन्ने सकिदैन । कसैले आकांक्षालाई सीमित गरिदिनुपर्ने । यति प्रतिशत गाउँको विकासमा जानुपर्ने भनेर सरकारले नै लौकिकिनुपर्ने । **● डा उम्बरबहादुर नेपाली, (जलविद्युत विज्ञ) लोडसेडिडको यो अवस्था कसरी आयो ?** नै पाली हरूले आफैले गर्न कहिल्यै लागेन । जहिले पनि विदेशीको मात्र मुख ताकेर प्रवृत्ति बढ्यो । यहाँका प्राविधिकहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने, सबै आयोजना अर्घि बढाउने भएन । राजनीतिक रूपले पनि निर्धारण भएन । जो सरकारमा जान्छ, त्यसले चुनाव जित्नुपर्ने, पैसा चाहिने, पैसा कहाँबाट आउँछ भने मन्त्रालय रोजीरोजी लिनपर्ने । यी कुराले गर्दा जहिले पनि विद्युत क्षेत्रमा ध्यान जाने कुरा आएन । यी कुराले धेरै अट्टो परेको छ । हामीकहाँ कन प्रोजेक्ट कतिबेर कसरी ल्याउने भन्ने कुरा भएन । यो विदेशी अनुदान, ऋण लिने यी कुरामा पछि लाग्यो, जसले गर्दा योजना नै भएन । उनीहरूले जुनचाहिँ ल्याउँछु भन्यो, त्यसैमा ढोडियो र हामी आफैले आफ्नो देशका लागि चाहिने कुरा कहिल्यै सोचेनौं । जहिले पनि अनुदानमा जाँदा उर्जा उर्जा भनिरहेका छन् । अहिले विजुली त साँढे महँगो भयो' भन्दाभन्दै **नीतिगत समस्या के हुन् ?** विस्तारै निजीकरण र उदारीकरण भयो । यो जलविद्युतले थुपै पैसा कमाउँदो रहेछ भनेर त्यसैमा भ्याट र आयाकर थोपरियो । यसले गर्दा भन्नु अलिअलि बनाउन खोजेकहरूलाई पनि निरुत्साहित गरेभयो । किन्ने त प्राधिकरणमाथै हो । प्राधिकरणमा पनि अभ्यास भएन कि कतिमा किन कतिमा वेच्नुपर्छ भनेर । तत्कालीन जलस्रोतमन्त्री शैलजा आचार्यले सानो-सानो आयोजनाको विजुली यतिमा किन्ने भनेर तय गरिन् । त्यसले गर्दा अलिअलि सानो आयो । तर ठूलो-ठूलो जहाँको तही रहयो । त्यसमा पनि फेरि लाइसेन्स । सबै खोलामा सरकारले केही

गर्न सक्दैन, कसै न कसैले लिएका छन् । कसले लिने, कसले बनाउने ? बनाउनकै लागि लिएको भन्ने सकिदैन । कसैले आकांक्षालाई सीमित गरिदिनुपर्ने । यति प्रतिशत गाउँको विकासमा जानुपर्ने भनेर सरकारले नै लौकिकिनुपर्ने । **● डा उम्बरबहादुर नेपाली, (जलविद्युत विज्ञ) लोडसेडिडको यो अवस्था कसरी आयो ?** नै पाली हरूले आफैले गर्न कहिल्यै लागेन । जहिले पनि विदेशीको मात्र मुख ताकेर प्रवृत्ति बढ्यो । यहाँका प्राविधिकहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने, सबै आयोजना अर्घि बढाउने भएन । राजनीतिक रूपले पनि निर्धारण भएन । जो सरकारमा जान्छ, त्यसले चुनाव जित्नुपर्ने, पैसा चाहिने, पैसा कहाँबाट आउँछ भने मन्त्रालय रोजीरोजी लिनपर्ने । यी कुराले गर्दा जहिले पनि विद्युत क्षेत्रमा ध्यान जाने कुरा आएन । यी कुराले धेरै अट्टो परेको छ । हामीकहाँ कन प्रोजेक्ट कतिबेर कसरी ल्याउने भन्ने कुरा भएन । यो विदेशी अनुदान, ऋण लिने यी कुरामा पछि लाग्यो, जसले गर्दा योजना नै भएन । उनीहरूले जुनचाहिँ ल्याउँछु भन्यो, त्यसैमा ढोडियो र हामी आफैले आफ्नो देशका लागि चाहिने कुरा कहिल्यै सोचेनौं । जहिले पनि अनुदानमा जाँदा उर्जा उर्जा भनिरहेका छन् । अहिले विजुली त साँढे महँगो भयो' भन्दाभन्दै **नीतिगत समस्या के हुन् ?** विस्तारै निजीकरण र उदारीकरण भयो । यो जलविद्युतले थुपै पैसा कमाउँदो रहेछ भनेर त्यसैमा भ्याट र आयाकर थोपरियो । यसले गर्दा भन्नु अलिअलि बनाउन खोजेकहरूलाई पनि निरुत्साहित गरेभयो । किन्ने त प्राधिकरणमाथै हो । प्राधिकरणमा पनि अभ्यास भएन कि कतिमा किन कतिमा वेच्नुपर्छ भनेर । तत्कालीन जलस्रोतमन्त्री शैलजा आचार्यले सानो-सानो आयोजनाको विजुली यतिमा किन्ने भनेर तय गरिन् । त्यसले गर्दा अलिअलि सानो आयो